

לשוננו לעם

עורכים: דוד טלשיר, חיים א' כהן, יוסף עופר

מתוך

כרך מו, תשנ"ה

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

טעם מאכלות

פתרון "טעם של פעם" (גיליון פורים תשנ"ג)

רק חבר והעיקר,
שהטעם יופך
והמסווה יוסר.

א. לביבות משולשות

"רבים חקרו ודרשו אחרי מנהג **הלביבות המשולשות** ושם קורא להן 'המן-טאש'". זו ההערה של עורך "המליץ" (גיליון ל, חוב' 43 [י"ב באדר תר"ן]) על הלביבות המופיעות בגוף המאמר הראשי "לקיים ימי הפורים". מצד הצורה הן "משולשות", ומצד הקלית הן "**לביבות-המן** המלאות שומשמיין" (=פרג). זה שמן, לדוגמה, במאמר "בראש הומיות" מאת הנ"ץ ("נ"ה נימאנאוויץ), הצפירה יב, אדר ב' תרמ"ט, עמ' 351, והן קרויות בו גם **לביבות** סתם. מנדלי מוכר ספרים קרא את המאפה הזה **לחמניות משולשות** (בימים ההם, פרק טז) ולא חש לברוא ביטוי עברי כנגד המקבילה שבנוסח היידי: א המן-טעשיל (אלע ווערק, ווארשא 1913, עמ' 116). צורת המשולש היא מסמלי חג הפורים, וכמה טעמים ניתנו לה. לפי המדרש יצא המן מעם המלך אחשורוש ואוזניו מקוטפות (נקטפו למעין משולש) מחמת הביזיון. על נקודת המוצא של משולש-אוזן-המן חפוי הראש כתב אורי סלע בפרק "מקרה אוזן" שבספרו "מילה בסלע" (ירושלים 1990). הסברים שעיקרם המספר שלוש ולכבודו קאמצים צורות משולשות מובאים בספר "חגי ישראל ומועדיו" מאת ישראל וואהרמן (תל-אביב 1977, עמ' 23), ובייחוד "בזכות שלושה אבות תש כוחו של המן". **תופינים משולשים** (שם) הם אוזני המן, ובירחון "שחרות" לבני הנעורים "פשטידה **משולשת** עם מגיני דוד" הוגשה לסעודת פורים בשנת תרע"ט.¹ כובע משולש, כידוע, נקרא "כובע המן".

בראשית המאה היו לביבות - אוזני המן, אך מתוך נסיבות הארוחה מתברר שלפעמים הן כיסנים שלנו, ותיזכר מבוכת הטעם בין כיס, כיסון, כיסן = אוזן המן ובין **כיסן** כמשמעו כיום - שניהם ממאכלי פורים. א"ל לוינסקי העלה זיכרונות מימי פורים: ויכוח נתעורר בין הלאומיים ובין פרושים "שהשם ארץ

ישראל פיגול להם" אם **"לביבות מבושלות** מנהג הוא, אחד מעיקרי הלאומיות, או דין כיתר הדינים". הוויכוח אינו נהיר כל צורכו, וכמוהו טעם הלביבות (המבושלות דווקא, על פי "ותבשל לביבות" שלהלן), אך כיוון שהלאומיים הם שדבקו בלביבות האלה, קרוב לשער שאין הן כיסנים מבושלים כבימינו אלא מזכרת לישועה מהגויים, כלומר אוזני-מפלת-המן.² תמר בת דוד עשתה לביבות לאמנון. את הבצק לשה "ותלבב לעיניו ותבשל את הלביבות" (שמ"ב יג, ח). ברשימת מונחי תבשילים שפרסם ועד הלשון בשנת תרע"ב **לביבות** ולא **כיסנים** (**כיסונים**) הן 'קרעפלאך'. הקביעה הזאת היה לה על מה שתסמוך - דוגמות לשימושי המילה **לביבה** בלשון סופרים (מהם כבר היו אז חברים בוועד הלשון), ולא בתימהון לבב המצביעים בישיבת ועד הלשון נתקבלה. במונחי ועד הלשון שראו אור בשנת תרצ"ג עדיין לא **לביבות** הן 'לאטקעס' אלא כרשום שם: **סופגניות**.

לביבות מטוגנות שלנו רובן מיטגנות להן במעין תבנית לב, ואילו הסופגניות - כבר בתלמוד הן מאפה תנור רך ותפוח ונקבובי כספוג, ובלשון ימי הביניים יש **סופגנין מטוגנים** כעין המאכל המוכר כיום בשם זה (ויעוין במילונים). כיוון שעל הספוגיות נוספת ספיגת השמן ובצלילן ה**סופגניות** דומות אל **פונצ'קעס** שביידיש, בנקל השתדכו יפה במאכל הבצק הכדורי שלנו והתנתקו מן הלאטקעס. ב"התארגנות מחדש" של מאכלים מחפשי-שם ושל שמות מחפשי-מאכל היאה להם הותאמו הלביבות של אמנון ותמר אל **לאטקעס** דמויות הלב, שכבר נטשן השם "סופגניות", והן נגמלו משאר טעמיהן. **לביבות ממולאות גבינה**, אשר בראשית המאה נקט שאול טשרניחובסקי באידיליה שלו "לביבות", יכלו להניעו לתמוך בקביעת המונח **לביבות** בשביל כיסונים, כשהיה חבר ועד הלשון בשנת תרצ"ו. תחפושות מאכלים הן אפוא שאלה של גאוגרפיה וכרונולוגיה. י"ל גורדון כתב "לביבות משולשות" במשמעות 'כיסנים' וזה תיאורן: "והנשים בצק לשות ועושות **הלביבות המשולשות** [...] ומבשלות את המרק" (כל כתבי י"ל גורדון, פרוזה, תל-אביב תש"ך, עמ' ס), ובעמ' שסא הסביר המהדיר: "קראָפּלך בפי העם".³ גם כיסנים = קרעפלאך לפורים צורתם וסימנם המשולש, ואפילו היה מקום לחשוד שכאן אוזני המן לחוד ומרק לחוד (כלומר, אלה אוזני המן שלא ייאכלו במרק החם), טיבן של **לביבות משולשות** אלו מתברר מן הנסיבות - הפעם מכינים אותן לסעודת הושענא רבא ולא למשתה פורים, כמתואר בפרק יח בסיפור "אחרית שמחה תוגה", וכמאמר יל"ג במקום אחר: "הושענא רבא בלא 'קראָפּלעך' ופורים בלא 'המן-טאשען'" (שם, עמ' רנח).

י"ד ברקוביץ תרגם "פעטע קניידלעך" - (מרק עם) **הלביבות השמנות** ובהמשך נאמר: "הלילה הזה אתם קוראים את ההגדה ואנו אוכלים את

הלביבות (=הכופתאות; שלום עליכם, אקספרופריאציה של פסח, ימים טובים, עמ' קלח). בראשית המאה אפוא נאכלו לפחות ארבע לביבות: אוזן המן, כיסן, כופתה ולביבה שלנו. מי שביקש באותם ימים "לביבה בצלחת" ולא פירט, "קנה לביבה בשק".

ב. עוגת מלכות

עשרים וחמש פעמים המילה **מלכות** מופיעה במגילת אסתר. כדוגמת "יין מלכות" ו"לבוש מלכות" שבמגילה מכינים **עוגת מלכות** - העוגה המפוארת המיוחדת למשתה הפורים ולמשלוח מנות, ואין היא "עוגת המן" = אוזן המן. עוגה זו מקושטת במיני קרם וציפוי, ובהם מרציפן, אף מעוטרת בצורות צבעוניות כגון דג וסוס **מלכות**, ובייחוד היא גבוהה! בחנויות שהיא מופרת ונמכרת בהן גם כיום (בשכונות מסוימות) היא קרויה **עוגה** ולא לחם או לחמנייה. בהיותה "כיד המלך" היא תענוג אכילה לא רק לזכר חגיגות חצר המלכות בשושן הבירה אלא גם לשמחות כגון ברית מילה.⁴ כמה מעדני פורים נקראים **תופיני מלכות**, כך במאמר "פורים במושב עברית", היא נס ציונה (הדואר ב, ט"ו באדר תרפ"ו, עמ' 3) שהיו בה גם "דפוסים לאפיית לחמניות מלכות" (שם). **לחמנית מלכות** משובצת סוכריות מגוונות המתוארת בירחון "שחרות" מתקשרת אל מלכות פרס ממש: "**לחמנית מלכות** כזאת בודאי אכל גם מרדכי בסעודת פורים אצל אסתר המלכה [...]" (שבט תרע"ט, עמ' 171). י"ד ברקוביץ תרגם את "מלכות ברויטעל" **לחם מלכות**, שני **לחמי מלכות** (טווייזהב, ימים טובים, עמ' קיט, קמה). מנדלי קרא אותה **לחמניתא דמלכותא**, ובסיפורו הוכנה לברית מילה דווקא (ספר הקבצנים, פרק ז). סוגים רבים מאוד של לחמניות מלכות, ואחד מהם - מגדנות אלו במסווה הטעון הסרה. וכך מספר החזן פינחס מינקובסקי: "לפני פתח בית הכנסת הגדול [בווילנא] [...] שולחנות מלאים מיני מזונות [לפורים] [...] **לחמניות** של סוכר בעלות **שלוש קצוות** וכרסניות, המכונות '**לחמי המלך**' לחג הפורים".⁵ "לחמי מלך" ולא **מלכות**, בודאי על פי "מעדני-מלך", בראשית מט, כ.

ג. אגוזי גן עדן

"הנה הביאה לנו אגוזי גן עדן", שחה שושנה בהט ע"ה לפי תומה בחג השבועות תש"ן אל גיסתה מתילדה, ואף בלא לראות את שי האגוזים הובנו דבריה, בהיות "אגוזי גן עדן" בפיהן מכבר. שנים רבות מאוד שימשה הגבי' בהט מזכירה מדעית של האקדמיה ללשון העברית והייתה נאמנה לקביעותיה. אילו התנסחה "בתפקיד", בכתב או בעל-פה, הייתה דבקה בהחלטת

האקדמיה שפורסמה בדף "למד לשונך" יז (שבט תשכ"ז) שבעריכתה ואומרת: בוטנים, פרי עץ הבוטנה (באנגלית: pistachio), ואולי הייתה נוקטת את "לשון העם פוסטוק חלבי או פוסטוק שאמ"י" (כהערה שניתנה באותו הדף), שכן בפי הציבור המילה המקראית **בוטנים** נהוגה במשמעות שקבעה לה האקדמיה את השם **בוטני אדמה** דווקא...

גם כיום יש המזהים בדיעה פסיבית את **אגוזי גן עדן**, אך רבים אינם יודעים כלל מה הם. בפיצוחיות ובגרעיניות רבות לא ידע איש מן המוכרים, כצעיר כוותיק, מהו אגוז גן עדן, ויש שהשיבו בלשון "אולי" ספקנית והצביעו על האגוז ההדור והיקר שבדוכנם, אך, אולי במקרה, לא על הפוסטוק הזה. "טעם גן עדן" הוא טעם נפלא, ובשמות כמה מאכלים כלולים **עדן** או **גן עדן**. כך השם המסחרי **מי עדן** וכך **אורז גן עדן** - ממני אורז בר כהה ומשובח, וכמוהו **פת עדן** העשויה מאורז זה. העגבנייה קרויה בגרמנית, למשל, גם Paradiesapfel = תפוח גן עדן.⁶ לדברי עמרם, ברשימתו "ספירות מדויקות ממזכרת בתיא", "תאני עדן" הן "עצים בעלי עלים גדולים נושאי פירות מתוקים וע"ש [ועל שם]: ויתפרו להם עלי תאנה נקראו כך".⁷ עלי התאנה אינם מן הקטנים, אך מסתבר שאלו עצי הבננה, כמובא גם בסוף הערך "תאנה" במילון בן-יהודה: "תאנת חווה, תאנת גן עדן - צמח פרי הבננה" עם הפניה לערך "מוז". כנגד "מוז" שלפי בן-יהודה הוא **תאנת חווה**, הרי הצבר - "בני אירופה קוראים אותו בשם **תאנת אדם**, כי לדעתם התכסו אדם וחווה בעלי העץ הזה כי לא יוכל איש לעבור עליהם מבלי שיתנוק" (כדברי ד"ר אליעזר הלוי, להלן, "פרי הסבלנות"). שמות וכינויים אלו ועוד שכמותם מהלכים בלשונות רבות.

אגוז גן עדן, שבשעתו היה בפי דוברי עברית, אינו רשום אף במילון לעברית מדוברת של דן בן-אמוץ ונתיבה בן-יהודה (שלא כ"מן אמריקני", להלן), ואם לא תימצא לו דוגמה בכתב, יירשם במילון ההיסטורי של העברית כמסירת עדות מפי טועמים וזוכרים.

ד. מן אמריקני

"מן אמריקני" מוגדר ב"מילון עולמי לעברית מדוברת" (תשל"ב): "גרגירי תירס קלוי (פופ־קורן בלעז)". עוד זכורות מודעות על מכירת מן אמריקני חם ומוכן לאכילה, ובכל זאת הביטוי הזה נדחק כל כך עד שלא הגיע אל מילון אבן-שושן ומילון כנעני. בשנת תשנ"א קבעה האקדמיה ללשון העברית את המונח **פצפוצי תירס** בשביל פופ־קורן. תיאור המן - מאכל בני ישראל במדבר, המומטר להם בלא טרחת הכנה - מלמד יפה מדוע כונו הפצפוצים האלה

"מן": "והוא כְּזָרַע גֵּד לִבָּן וטעמו כצפיחית בדבש" (שמות טז, לא). גם הכינוי "דגן שמים" (תהלים עח, כד) עושה אותו מאכל "שמימי". **גריסי מן** בספרות העברית הם גריסי קמח סולת לבן ומשובח, כשימוש השם **מן** הידוע ביידיש (מאנע) ושם התואר הגזור מן **מן** - ברוסית (לדוגמה, בלשון זלמן שניאור, אנשי שקלוב, כל כתבי, עמ' מג), ובשבת שירה נוהגים להניח מהם לציפורים, לזכר המן שבפרשת "בשלח" שקוראים בשבת הזאת. טעמו המופלא של המן גרם, ושמו ניתן לכמה מוצרים: ממרח שוקולד "מן" של T. ועוד. הביטוי **טעם המן** (שאינו מובא במילון) קרוב בסגולתו הפלאית אל "טעם גן עדן" (הרשום במילון). המן הזה נקרא אמריקני, כי מאמריקה הובאה שיטת ייצורו.

ה. בעיגול

המשורר יהודה ליב גורדון סיפר כמה מ"מעשי תעלולים" שעשה בנערותו, ואחד מהם: "בהיותי בן שנים עשרה ואנכי סועד לבי בצהרים ולפני מונחים (!) לחמניות עגולות הנקראות 'בעגול' (Крендели), ותבוא בי רוח שטות ואקח אחת מהעגולות ואשים על שן קערת הנוצות העומדת לפני בריינה ואומר בפה מלא [...] 'הרי את מקודשת לי' וכו'". עוד סיפר שאחר כך שמע את הרבי שלו ואת רבי יצחק מתלחשים "אם קידושים תופסים".⁸ **בעגול** הוא צורה עברית ל**בייגעל** ובמבטאו היידי-ליטאי של גורדון אף כמעט כתיב אפשרי ושקוף לו. שימוש של "בעגול" כטבעת נישואים יעיד שצורתו צורת בייגל קטן, והמילה הרוסית שהזכיר יל"ג, אף שפירושה במילונים הוא בייחוד עוגה שהיא כמעט עיגול כצורת פ, היא גם תרגום לבייגל עגול ממש. בנספח פירושי המילים כתב המהדיר: עגולות = כעכים, והלא הן "בעגולים".⁹

ו. עיגולים

סיפר ש"י עגנון בסיפורו "במזל דגים": "מעשה אדם אחד היה לו יארצייט. אחר התפילה חילק **עיגולים** ויין שרוף [...] כדרך החסידים שמביאים **עיגולים** ויין שרוף לבית התפילה כדי לשתות לחיים ולברך את המתים בעליית נשמה" (עיר ומלוואה, עמ' 603). שלמה ניצן בהופעותיו בקריאה אמנותית של סיפור זה הוסיף בנעימת סוגריים את הפירוש: עוגיות עגולות. **עיגול** יכול להיות 'עוגה' או 'עוגייה' כשם **שעוגה** היא 'מעגל': "עג [חוני המעגל] עוגה ועמד בתוכה" (תענית ג, ח). "עוגיות" לגפנים הן מעגלים חפורים מסביב לגפן (מועד קטן א, א). כעכים הם בכלל מיני המאכלים העגולים, סימן לגלגל החוזר

בעולם, שנהוג לאכלם באבילות. וכן כתב עגנון ב"הכנסת כלה", עמ' צז: "אותו היום קם יואל מאבלו. הביאו יין שרוף ומיני עיגולים ושתו המתפללים לעליית נשמתה של אותה אשה". מהו העיגול נלמד פֶּרֶר מתיאורו במשל המובא בהמשך הספר: "העיגול הזה אילולי שעיסה מקפת אותו אינו עיגול, כך שררה שאין הגדולים מעטרים אותה אינה שררה" (עמ' קנה). השררה נבובה כחור הכעד, ואין לה קיום בלא המעטרים אותה, כמוה כחור הכעד הזה שלא יהיה כעד עד שלא יקיפנו מאפה הבצק סביב. עיגול חלול זה ועיגול של "בעיגול" אחד הם: כעד.

ז. כינרות

כנרות בחמאה בישלה הנריאטה, סיפר ש"י עגנון, אך הרבסט - "נשתנה טעמו ולא היה להוט אחרי כנרות בחמאה שמטריחות את אוכליהן לפרט עלה אחר עלה" (שירה, עמ' 404, ועיין גם בעמ' 408). בלשוננו כיום שמו המקובל של הירק הזה הוא **ארטישוק** (הצרפתי), כך בספרי הבישול החדשים ובמדורי המתכונים בעיתונים, וכך על המדפים בחנויות - לבבות ארטישוק ותחתיות ארטישוק משומרים או מוקפאים. לכן בעינינו **כינרות** מתנַקֶּה בתחפושת אולי לבלי הכר. לפני כעשרים שנה רווחה **חרש-חורשף** בת העברית של ימי הביניים דווקא (כך נבשל, ויצ"י, תשי"ז והרבה) ולעתים בצורה **חרשוף** (המטבח המשובח, ליליאן קורנפלד, 1969), ואולם בימי חיי שירה והרבסט - שנות השלושים - היה **קינרס** דווקא המילה הרגילה בארץ, עוד למן "לוח ארץ ישראל" של אברהם משה לונץ לשנת תרנ"ה - **קינרס** (ארטישאקע), עמ' 46 - ועד "מאכלי ירקות" מאת רות ואלעזר מרקין (תל-אביב 1969). במילון כל בו לחקלאות מאת מ' זגורודסקי, תל-אביב תש"א, הערך הראשי הוא "קֶנְרֶס" ובערך "פֶּנְר" ניתנה הפניה אליו. אף אבן-שושן הפנה בערך "פֶּנְר" אל "קנרס" (המתועדת במסכת כלאים ה, ח) - הערך הראשי. "ארטישוק" במילון אינו אלא הסבר לשמות העבריים ולא נקבע בערך לעצמו, ועיניו שם.

עגנון אפוא לא רחק מצלילה של המילה הרגילה בזמנו, **קינרס**, ואך ביכר צורה וכתוב עבריים יותר בעיניו - **כינרות**, כפי שלמד וראה ליצור על פי הופעותיה בתלמוד הבבלי ובתלמוד הירושלמי.

ח. כופתות חמישה-עשר

חמישה-עשר בשבט הוא שמו של ראש השנה לאילן על פי "ובחמישה עשר בו" (=שבט; ראש השנה א, א). **חמישה-עשר** - נתייחדה משמעותו לט"ו בשבט ולא לחמישה-עשר באדר ולחמישה-עשר באב, וכן בידיש:

חמישה-עשר, חמישור = ט"ו בשבט. מנהג הוא לאכול בט"ו בשבט **פירות חמישה-עשר**, הם פירות ארץ-ישראל ובייחוד החרוב ואחריו הפירות המיובשים תאנה, תמר, צימוקים וכן מיני אגוזים. ידוע סיפורו של יהודה שטינברג לילדים "פירות חמישה-עשר", וכמוהו השיר "פירות חמישה-עשר" של נעמי שמר, המוכר יותר בשמו "שלג על עירי". כופתות חמישה-עשר עשויות מפירות אלו בין כמות שהם, בין בטיגון או באפייה. זלמן שניאור סיפר: "מיני כדורים שקורין **כופתות של חמישה עשר**, הלא הם תאנים קצוצות עם צימוקי ענבים ועם משמש מיובש מטוגנים בסוכר..." (אנשי שקלוב, כל כתבי, עמ' לב), אלא שכופתות אלו, העשויות מפירות ט"ו בשבט, הוגשו הפעם בשקלוב בשמחת תורה.

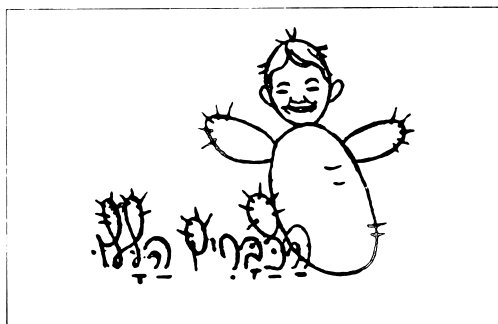
ט. פורטוגלים

ר' חיים יוסף דוד אזולאי (החיד"א) רשם בשנת תקל"ד בסיפור מסעותיו "מעגל טוב השלם": "הבאתי [...] פורטוגלים שנתן לי סיניור רימיני בפלורנציא"¹⁰. אלו הם תפוחי זהב הקרויים על שם ארץ גידולם המובהקת, ולא דווקא הבלבדית - פורטוגל. אולי בזאת נתן החיד"א צורה עברית למילה הערבית بَرْدَقَان או بَرْدَقَال. כידוע, מוצרים ומאכלים רבים קרויים על שם ארץ מוצאם, כגון מוקה וקשמיר. פורטוגל = תפוז ו**פורטוגלים** היו כוולנסיה - זן תפוז הקרוי על שם מחוז בספרד, וכוולנסיות. אם ננתח **פורטוגלים** - שם התואר לבדו במקום **תפוחים פורטוגליים**, הרי הם כיוצא ב**דרמסקין ודורמסקיות** בלשון התלמוד - ממיני השזיפים שגדלו בדמשק וכיוצא ב**הודיות** - תרנגולות הודו בלשוננו. **בורדוקאל** הערביים לא סייעו ל"פורטוגלים" להתהוות ממש ולצמוח כנגדם בעברית. תחתם צומח **תפוז זהב**.¹¹

י. פרי הסבלנות

ד"ר אליעזר הלוי, מזכירו של משה מונטיפיורי, כתב בתקצ"ח באיגרת מארץ-ישראל: "רק במורד ההר (הר עיבל) נמצא פרי אשר יקראנו הערבי בשם 'אלצבר', סבלנות, כי קליפתו ועליו מלאים עקצים עוקצים שנונים עד כי צריך האדם סבלנות רבה טרם יעלה בידו לאכול את הפרי ההוא".¹² **סבלנות**, הוא הצמח "צבר". אבן-שושן כתב במילונו, ערך "צבר": "כינוי רוח למי שנולד בארץ וגדל בה על שום שהוא נראה לעתים עוקצני כלפי חוץ, אך הוא טוב לב וחביב מטבעו כאותו פרי הצבר הקוצני". הסבר זה וכמוהו הביטוי "צברינו עוקצניים וחמודים" אינם מוצאים באופי ה"צבר" את תכונת

הסבלנות, והכינוי "צברים" (ביידיש "סאברעס") אפוא אינו נובע ממשמעות 'סבלנות' של המילה הערבית **צבר**.

סמליל מדור ב"דבר השבוע" בשנות הארבעים והחמישים

ותחפושת מענייני פורים...

יא. סביבון = רעשון

הגאון אליהו דוד רבינוביץ-תאומים (האדר"ת) סיפר ב"סדר אליהו" - ספר "תולדות עצמו": "בהיותי עש"ק [בווילנה] אצל הגרב"צ [רבי בצלאל הכהן] מצאתיו כותב מודעות שלא להביא בשבת את ה**דרייערש** להכות המן בעת קריאת המגילה, משום שאין לו תורת כלי והם מוקצים [...]"¹³. **דרייערש** - תרגומה המילולי הוא 'מסובבים' או 'מסובבנים', ובלשון יחיד: **דרייער**=מסובב. הפועל שביסוד המילה היידיית הזאת, שפירושה 'רעשן', הוא הוא הפועל של **דריידל**=סביבון. אמנם אין **דרייער**=רעשן מילה נפוצה כמו **גראַגער** (המופיעה בכמה כתיבים), אך היא מוכרת ורשומה במאמר "כיצד הכו את המן בתפוצות ישראל?" מאת יו"ט לוינסקי (תל-אביב תש"ז, עמ' 43) גם בצורת ההקטנה **דרייערל**, הדומה עוד יותר אל **דריידל**. הרעשן - תפקידו למחות את זכר המן אם במכות כלים כגון מקיין ופטישון ואם בהרעשה במיני "מרעישים" כגון קרקר וקשקשן מדי היזכר שם המן בעת קריאת המגילה. אלה הם "כלי געש והלמות המנים" בלשון מנדלי מוכר ספרים (בימים ההם, פרק יב). הסביבון - עיקר תכונתו ההסתובבות, ולכן כל שמותיו גזורים משורשים קרובים אל סב"ב: כרכר, גלגל, חזר, עגל. הרעשן המצוי רועש בהסתובבו סביב צירו, כדברי שמריהו לוין בזיכרונותיו: "ביום הפורים שוב **סובבנו** את הרעשונים, הקשנו על גבי העמודים ופגעה ידנו בו

בהמין".¹⁴ את **דרייערש** שבדברי האדר"ת ביאר המהדיר ביק (במהדורת תשמ"ד!) בהערה 8א: "סביבון" (במדויק צ"ל: סביבונים). בהיסח הדעת נתחלפו לו זה בזה שני כלי משחק לחגים עד שקיים "ונהפוך הוא", ושמה מבלי משים הושפע מן האפשרות לתרגם את **דרייער** במילה מזומנת ששורשה סב"ב. השם **סביבון** בשביל **דרייער** (=רעשן) לא יצלח ולכן לא התהווה. אין **דרייער** רגילה ביותר, שהלא הכלי הזה לפורים נועד למחות בהרעשה דווקא והסיבוב אך אמצעי לה, גורס-מסובב רעש, ובעברית כבר נשתגר הסביבון המסתובב לו חרש בחנוכה.

הערות

1. ש' קרדימון, שחרות, ניר-יורק, שבט תרע"ט, עמ' 164.
2. הזיכרונות נתפרסמו בלוח אחיאסף תרנ"ו ושוב בכתבי אי"ל לוינסקי, ספר שני, תל-אביב תרצ"ו, עמ' 548.
3. ועוד: למה נהגו לעשות לביבות (כרפלים בלעז) בדמות משולשים? תשובות של פלפול הביא אי"א דרויאנוב ב"ספר הבדיחה והחידוד", א, מס' 831, 832.
4. לתיאורה עיין בספרו של יהודה עלזעט (זלאטניק), יודישע מאכלים, ווארשא תר"ף, עמ' 46, הע' 9. ועיין גם אצל מרדכי קאסאווער, יידישע מאכלים, ניר-יארק 1958, עמ' 113.
5. פ' מינקובסקי, מספר חיי, פרק כא, רשמות, מאסף לדברי זכרונות, תר"ץ, עמ' 91.
6. ראה ר' סיוון, "העגבנייה ומה שעוללו לה שמותיה", לשוננו לעם כב (תשל"א), ג.
7. לוח ארץ ישראל לשנת תרנ"ו בעריכת אי"מ לונץ, עמ' 111.
8. "על נהר כבר", רשמות, מאסף לדברי זכרונות בעריכת אי"א דרויאנוב, תרפ"ה, עמ' 91 (=כל כתבי י"ל גורדון, תל-אביב תש"ך, עמ' רסז).
9. כל כתבי, שם, עמ' שצב.
10. מעגל טוב השלם, מהדורת אי' פריימן, ירושלים תרצ"ד-תשמ"ד, עמ' 96.
11. ועיין ר' מירקין, "להשלמת החסר במילונים", לשוננו לעם כא (תשל"ל), א-ב, עמ' 41.
12. אי' יערי, אגרות ארץ ישראל, רמת-גן 1971, עמ' 396.
13. סדר אליהו, מהדו"ת אי' ביק, ירושלים תשמ"ד, עמ' 28.
14. מזכרונות חיי, ח"א: ילדו"ת (תרגום: צבי ויסלבסקי), תל-אביב תרצ"ה, עמ' 127.